

מדה כנגד מדה.

[שיחה לפרשת וישב – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה" - שיחה 2. הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

"שכר ועונש" הוא אחד משלשה-עשר עיקרי האמונה.

אין זו תופעה לעתים רחוקות, – אלא יתרה מזאת, תורתנו מלמדת אותנו שכל פרט ופרט בענייננו הם מופעלים "מדה כנגד מדה". "אם רואה אדם שייסורין באים עליו, יפשפש במעשיו" (ברכות ה.) והא כיצד יפשפש? פשוט הוא שעליו לעיין באיזה אבר לוקה, וידע מזה גופא במה חטא. והוא הדין לגבי כל סוגי העונש השונים, אונאת דברים, הפסד ממון וכיו"ב.

בפרשיות בראשית בא העיקרון הזה לידי ביטוי כמה וכמה פעמים. – נביא כאן 5 דוגמאות.

- א** בבראשית רבה (פד/י) הסבירו חז"ל, כי יוסף חשד את אחיו (חיים) בשלשה דברים, ובשלשתם לקה.
- הוא היה סבור שהם חשודים על אבר מן החי, - והנה אפילו בשעת הקלקלה נאמר "וישחטו שעיר עזים", - ע"י שחיטה כשרה.
  - הוא חשד שהם מזלזלים בבני השפחות, - ולכן "לעבד נמכר יוסף".
  - הוא חשד שהם תולים עיניהם בבנות הארץ, - ולכן גזר ה' "הנני מגרה בך את הדובה" (אשת פוטיפר, שהורגת בחיבוק, כחיבוק הדוב).

ב יהודה שלח לאביו "הכר נא הכתונת בנך היא אם לא" (לו, לב). ולכן נתבייש ביותר כאשר תמר שלחה אליו – "הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה האלה" (לח, כה) (ב"ר פד/יט). ה' הסב לה אותו מטבע-לשון כדי שיתעורר יהודה ויבין. ועוד הוסיף בפירוש רבנו ספורנו (לח, א) כמו ששָׁפַל את אביו מיוסף (שנעלם ממנו), כן שָׁפַל יהודה את שני בניו, עַר ואונן.

ג השבטים גרמו לאביהם לקרוע את בגדיו (לו, לד) – כך גם הם קרעו את בגדיהם כאשר נחשד בנימין כגנב ונלקח למיתה או לעבדות (מד, יג). כך הודיעו לנו חז"ל (ב"ר צב, ח).

ד יעקב גרם לאחיו עשוי "ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד" (כו, לד) כאשר נחטפו ממנו ברכותיו, ולכן נפרע ממרדכי (מצאצאי יעקב) בשושן הבירה "ויזעק זעקה גדולה ומרה" (אסתר ד, א). כן כתוב בב"ר (סז/ד).

ה יעקב נהג בעֲקֵבָה, "הכי קרא שמו יעקב? ויעקבני זה פעמיים" (כו, לו) [והנה כאן מקור נוסף לדברי גר"א (קול התור, ג/י) שתפקידו של אדם נרמז בשמו שנקרא (כמובא בענין ר' מאיר ביומא פג:) אלא יעקב איש-אמת נהג פְתוּרָה, "עם עֲקֵשׁ תתפתל" (תהלים יח, כו), והכל כראוי.] – ח והנה כאשר לאה התחפשה כאילו היא רחל, ובבוקר נתגלה הדבר ליעקב אז הוכיח אותה יעקב, "רמייתא בת רמייתא!!". ענתה לו בחן ובטעם-טוב "כלום יש סופר ללא תלמידים?" והרי גם אתה לפני זמן־מה כאשר אביך קרא "עשיו", ואתה ענית כאילו אתה הוא (ב"ר ע, יט).

הרי לנו ברור מהמעט שהבאנו שכל מיני סבל העוברים על האדם, עליו להתבונן שהוא הוא שגרם לעצמו צרות אלו ע"י מעשיו השליליים שקדמו לכך. (והוא הדין להיפך, כל מיני הטבות שמגיעות לידי האדם, הם שכר עבור מעשיו הטובים, ומדה טובה – מרובה!). הלימוד מכל זה הוא שייזהר האדם ביותר מה הוא עולל לאחרים, כי בעצם הרי לעצמו הוא מיסב את הדברים.

והנה מקום המכשול המירבי, הוא כאשר האדם עסוק במצוה, ועושה "לשם שמים". כאן מצא יצר הרע מקום להסוות ולהטעות את האדם. כי הרי השבטים ראו את יוסף כ"רודף" אותם, כרוצה לנשל אותם מנחלת ישראל. הם ראו כי אצל אברהם אבינו נדחה ישמעאל. וראו אצל יצחק שנדחה עשיו. וחששו שגם יוסף מביא לידי כך שגם הם הם יידחו מנחלת-נצח. הרי "בן זקונים הוא לו" (לז, ג), ופירש אונקלוס "בר חכים" כמובא בחז"ל (ב"ר פרשה פד) שכל תורה שקבל יעקב בבית שם ועבר מסר לבנו יוסף שנשאר צמוד לו בבית, ואת האחים שלח למרחקים לרעות את הצאן. וכאשר ראו שיוסף אף מביא לאביהם דיבה רעה, "הוכח בעליל" מה הוא יוזם ומתכנן. וזה בנוסף לענין החלומות שלו על מלוכה ושלטון עליהם. ובכן, "הבא להרגך, השכם להורגו" (פי' ספורנו, על לז, יח).

אלא שבכל זאת ה' תבע מהם בחשבון דק מדוקדק, כיצד לא שעו אל תחינותיו. נניח שצדקו באופן כללי, אבל כיצד כך מתאכזרים לבכיו ודמעותיו? כך מפורש בפסוק כאשר כבר התעוררו אח"כ ע"י סימן מן שמים בהלקח מהם שמעון (ראש הצוררים נגד יוסף) "אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, על כן באה אלינו הצרה הזאת. ויען ראובן... הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד (=כלומר היה עליו לימוד זכות, כי גילו הרך גרם לו לעשות מעשה ילדות, וכאילו להתגרות בהם) וגם דמו הנה נדרש" (מב, כא-כב). כלומר, יש כאן ב' ענינים. קודם כל עונש על ההתאכזרות. ושנית "וגם דמו הנה נדרש" זהו על עצם המכירה, שהוא ענין לחוד (ענין פי' ספורנו שם).

ובכן, אפילו כוונה לשם שמים לא תועיל, אם האדם חוטא בקוצו של יוד בהגזמה כלשהו או בסטיה קלה "ממה שמגיע לנרדף". וכך לשון הגאון ר' **צדוק מלובלין** – "צריך ליזהר מלגרום צער לשום בריה, אפילו לצורך מצוה. כמ"ש "ופקדתי על כל לוחציו, אפילו גפאי צדקה" (ב"ב ח:). ואזכרם על המס של שלמה המלך שבא לחצוב אבנים לבנין בית המקדש (מל"א ה, כח), נענש מדה נגד מדה - "וירגמו כל ישראל בו אבן, וימות" (מל"א יב, יח), והיינו "מס", שלקח יותר מן הכח (של הניגבים)... ואמרו בתדא"ר (כ"ד) אפילו אבן שנסקל האדם בו בבית דין, ועץ שנצלב בו, עתידים לתת את הדין (ענין רמב"ן, בראשית ט, ה - "מיד כל חיה אדרשני") והיינו אפילו במחוייבי מיתת ב"ד. ולכן היו הסנהדרין מתענים אותו היום (סנהדרין סג). לכפר על נפשותם". ("צדקת הצדיק", סי' קעה, עיי"ש שהאריך, וע"ע שם בס"ק סי' על המוכיח את חברו, אם אין המוכיח נקי מאותו החטא, גם הוא ייענש על שציער את חברו, כמו שנתבע יהוא על שהרג את בית אחאב).

וזה יציב לנו תמרור אדום, עד כמה אנו חייבים לשקול היטב כל צעד שיש בו בכדי לצער מאן דהו, ואפילו אם כוונתנו לשם שמים.

והנה דבר פלא. על הפסוק "והאלהים יבקש את נרדף" (קהלת ג, טו) אמרו (ויק"ר כז/ה) – "אפילו רשע רודף רשע, אפילו צדיק רודף רשע, והאלהים יבקש את נרדף" (יש לשים לב שב"סוגיא שבמקומה" במדרש קבלת רבה ג, על הכתוב "מה שהיה", לא מופיע כלל הפסקא "אפילו צדיק רודף רשע" וצ"ע). ומעלה זו של "נרדף" עמדה לו ליוסף, שבסופו של ענין מלך על כל הארץ, והמריעים לו היו זקוקים לאכול מטובו וחסדו. מהר"ל האריך בנושא זה של "הנעלבים ואינם עולבים" ("נתיבות עולם", אהבת ריע, סוף פ"א עיי"ש) ומוכיח כיצד זה מוסיף מעלה לאדם, ובכך הוא זוכה לדרגות רוחניות נפלאות. חז"ל עצמם קבעו "לעולם יהא אדם מן הנרדפים ולא מן הרודפים" (ב"ק צג). הרי לשונם ברורה: "לעולם!". ועוד אמרו "תהא ליטא (=מקולל), ולא תהיה לאטה" (=מקלל אחרים) (סנהדרין מט.).

מעלה גדולה היתה ליוסף, כי היה "נרדף". ישנה רשימה מפליאה של 24 דברים משותפים שארעו גם ליעקב וגם ליוסף (ב"ר פד, ו). שם נאמר: "... מה זה אָחיו שונא אותו, אף זה אָחיו שונאים אותו. מה זה אָחיו בקש להורגו, אף זה בקשו אָחיו להורגו..." עכ"ל.

ושוב מאריכים חז"ל – "והאלהים יבקש את נרדף" (קהלת ג, טו)... לעולם הקב"ה תובע דמן של נרדפין מן הרודפין. כן הבל נרדף מפני קין, ובחר הקב"ה בהבל. נח נרדף מפני דורו, ולא בחר הקב"ה אלא בנח. אברהם נרדף מפני נמרוד... יצחק נרדף מפני פלשתים... יעקב נרדף מפני עשיו... יוסף נרדף מפני אחיו... משה נרדף מפני פרעה... דוד נרדף מפני שאול... שאול נרדף מפני פלשתים... ישראל נרדפין מפני האומות, ובחר הקב"ה בישראל. **אף בקרבנות** – שור נרדף מפני ארי, עז נרדף מפני נמר, כבש מפני זאב. לא תקריבו לפני מן הרודפים, אלא מן הנרדפים" (ויק"ר כז/ה).

ואמנם אפשר לשאול, וכי זו היא מעלה וחשיבות ואפילו "שכר", שהנרדף נבחר להיות נשחט או נמלק על המזבח? יש לענות על כך:

- א. ע"פ פשוטו של דבר, ודאי כי כל חיינו הם כדי לשרת את ה'. ומי שנבחר להיות על המזבח, ועיי"כ להציל את העולם מצרותיו, ולבסס קיום העולם, (כנאמר באבות תחילת פ"א - "עבודה") – שכר גדול הוא!.
- ב. בעומק נענה כי מהר"ל ("נתיבות עולם", אהבת ריע, פ"א) ביאר פנימיותה של דרגה רוחנית זו, שהנרדפים הינם "בעלי פשיטות". מתוך ההתבטלות וההתקפלות מפני מתקיפיהם וצורריהם, ערך עצמם מתמעט בעיניהם, והם מתקרבים אל ההכרה הנפשית העצומה של המציאות האלהית ית"ש, ורק היא האמת.

באותו מאמר חז"ל "הנעלבים ואינם עולבים" (=יעקב); עושים מאהבה (=אברהם); ושמחים בייסורין" (=יצחק) (שבת פח:). אנו רואים כי דוקא דמותו של יעקב היא שחוקה על כסא הכבוד במרומים (חולין צא:). למרות שיצחק עשה את ההקרבה המירבית, שנעקד על גבי המזבח, אין זה דומה למדת יסוריו של יעקב שהיה נרדף כל ימות חייו: ע"י עשיו, ע"י אליפז, ע"י לבן, ע"י מעשה דינה, ע"י גניבת יוסף, ע"י מאסר שמעון לשנה, והדרישה להביא את בנימין, וע"י גלות שבע עשרה שנה במצרים. רצף ממושך כזה גורם דכדוך ושחיקה לאין-ערוך יותר מכל מעשה חד פעמי (של יצחק בעקידה).

מתוך ראייה פנימית **קבע ר' חיים ויטאל** ("ישערי קדושה", ח"א שער ו): **"ולא תרגיש צער אפילו בלבבך, כי טוב הוא לך. ואם עיני-שָׁפָל לך, היה לך לחפש מי שיצערך (בעלבונות) - כי חיים אתה מבקש לך"**.

ודברים אלו בחיי הפרט הם למעלה ממושגנו ותפישתנו.

אבל, בענייננו הלאומי, אנו רואים: "היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה, באמור אלי כל היום: "איה אלהיך?" (תהלים מב, ד). "למה יאמרו הגוים: 'איה אלוהיהם?' יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך" (תהלים עט, י). "עד מתי אלהים יחרף צר?" (שם עד, י). וכן הרבה.

ודוקא בגלל "נרדפות" זו, זכינו למה שזכינו. "מפני כי הוא ית' פשוט בתכלית הפשיטות, לפיכך בחר בשפלים שהם פשוטים ואין להם גבהות... בפרט לישראל, כי קטן יעקב ודל" (מהר"ל, "נצח ישראל", פ"ב, דף עה, / ע"ע "נתיבות עולם", ח"ב דף יז, עננה פ"ז)

הצרות שצררוהו צורריו – "וימררוהו ורובו, וישטמוהו בעלי חיצים" (בראשית מט, כג) – אלו שימשו ליוסף חינוך, חישלו את כוחותיו בטבילת-אש, עדי יכיר כי לה' הארץ ומלואה. "וירא אדוניו כי ה' אתו, וכל אשר הוא עושה, ה' מצליח בידו" (בראשית לט, ג). מה קשר תחילת הפסוק וסופו? אמרו חז"ל: "יוסף מברך להקב"ה על כל דבר ודבר שהיה עושה. והיה אדוניו רואה אותו מלחש בפיו, והיה אומר לו: מה אתה אומר? והוא משיבו "מברך אני להקב"ה..." (במד"ר יד). וזה מה שנקרא "כי ה' אתו".

בית-הספר של "צרות", בו עבר יוסף, לימד אותו "השפלות" – "שיהא שוה בעיניו מה שבנ"א משבחים אותו או מגנים אותו" ("חובות הלבבות", תחילת שער יחוד המעשה, ועוד שם בפרק חמישי, מהד' פלדהיים, דף קפג). כאשר ראה את עצמו נרדף, נתלה בַּגִּישוֹת האמיתית כלומר הקב"ה. ושם מצא את האמת.

כך מצאנו אצל עוד גדול אחר ש"נרדף", **דוד המלך**.

גם כאשר שמואל בא לבית ישי בכדי למשוך מבניו מלך, לא הוצע לו דוד, כי גם אביו ביזה אותו (שמואל א' טז, י). ורק כלאחר־יד נזכר בו אח"כ (פסוק י"א). דוד סבל בעיניי שאול חוץ מן הרדיפות המפורסמות, כי גם כאשר אירע ודוד לא בא לסעודת ראש חודש של המלך, מתוך שנאה ייחס לו שאול את העדרותו ל"שמא ראה קרי ונטמא" (שמו"א כ, כה), וכדי בזיון וקצף. וכן מתו עליו בחייו אמנון ואבשלום. קרה אסון לתמר. ואדוניהו התמרד. ומסרו את אשתו מיכל לבעל אחר, ועוד כהנה וכהנה צרות שאין כאן המקום לפרט את כולן.

ובמה זכה דוד להתעלות ולהישרד? "כי ה' עִמּוֹ" (ראה סנהדרין צג:) הוא ששר תמיד, חוזר ומנגן, "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהלים טז, ח). הא בהא תליא. על ידי מיעוט ערך עצמו וביטול אנוכיותו, זכה להכרה של המציאות האלוהית. וכך כאשר ברח על נפשו אל אכיש מלך גת והיה נע ונד במלחמות "ועמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג... וישבו את הנשים אשר בה מקטון ועד גדול... בניהם ובנותיהם נשבו" (שמו"א לאג) כלומר של כל 600 האיש מרי נפש שהצטרפו אל דוד. והנה - "וישא דוד והעם אשר אתו את קולם ויבכו עד אשר אין בהם כח לבכות! (=יש לשים לב לתיאור נדיר זה) ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסוקלו, כי מרה נפש כל העם איש על בניו ועל בנותיו. (ואיך הגיב דוד?) – ויתחזק דוד בה' אלהיו!" (שם, פסוקים ד"ז).

מכאן אנו רואים מעלת עם ישראל בכל הדורות, כי לא נחנו ולא שקטנו, על צוארנו נרדפנו, שבכל דור ודור קמים עלינו לכלותנו. "הלכה היא, עשיו שונא ליעקב" (ב"ר המובא ברש"י על בראשית לג/ד) ועוד טופלים עלינו כל מיני עלילות שווא ("עם כובש! עושק!"), בבחינת "כל הפוסל, במומו פוסל" (קידושין ע:). ומזה גופא אנו נתהדר ונשמח. כי בהשפלת ערכנו כלפי חוץ, אנו מתרוממים אליבא דאמת.

נחזור לדברי **רבי חיים ויטאל** (שהבאנו לעיל. [סוף עמוד 3]) **"ואם יִחַרְפֶּךָ אִישׁ, לֹא תֵעָנְנוּ; תְּהִיָּה נֶעֱלֵב וְלֹא עוֹלֵב... וְלֹא תִרְגֵּשׁ צַעַר אֶפִּילוּ בְלִבְבְּךָ, כִּי טוֹב הוּא לָךְ. כִּי כָל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו. וְאִם עֵינֵי-שְׂכָל לָךְ, הִיָּה לָךְ לַחֲפֵשׁ מִי שִׁיצַעְרֶךָ, כִּי חַיִּים אַתָּה מִבְּקֵשׁ לָךְ!"** (ישערי קדושה", א/ו).

וכן כתב ר"מ קורדוברו (תומר דבורה", פ"ב) – **"יחשוב על עוונותיו תמיד, וירצה בטהרה, ויאמר 'מה הם היסורין היותר טובים שבעולם, שלא יטרידוני מעבודת ה'! אין חביב מכולם מאלו שיחרפוהו ויבזוהו ויגדפוהו, שהרי לא ימנעו ממנו כוחו ואונו בחלאים, ולא ימנעו חייו וחיי בניו במיתה, ויאמר 'מה לי להתענות ולהסתגף... המחלישים כוחי מעבודת ה'. יותר טוב שאסתגף בבזיון בני אדם וחרפתם"'. עכ"ל. אבל כמובן, אוי ואבוי לזה האיש הגורם לשני את בזיונו וחרפתו, כי עתיד ה' להפרע ממנו. ותמיד יש לנו לזכור, כי הכל נמדד "מדה כנגד מדה", בחשבון מדוקדק וממצה.**